

A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI TERMELÉSI VISZONYOKNAK A FÖLDMŰVESEK TÁRSULÁSI FOLYAMATÁBAN VALÓ TOVÁBBFEJLESZTÉSE NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉS TÜKRÉBEN

A mezőgazdaság és a falu szocialista öngazgatási továbbfejlődése és átlényegülése az alkotmány, a JKSZ X. kongresszusának határozata és a társult munkáról szóló törvény meghozatala után új szakaszba jutott. A társadalom általános termelőerőinek gyarapodása, a szocialista öngazgatás és az élelmiszergazdaság fejlesztésében elért eredmények új távlatokat nyitottak a földművesek előtt a szocialista öngazgatási rendszerbe való társadalmi-gazdasági beilleszkedésre, továbbá a földművesek társadalmi-gazdasági helyzetének a társult munkabeli dolgozók helyzetével való kiegyenlítésére, és pedig a termelés továbbfejlesztése, a termelékenység és a földművesek jövedelmének növelése, az egymás közötti társulás folyamatába, illetve az élelmiszergazdaság társultmunka-rendszerébe történő bekapcsolódásuk útján.

A szocialista nagygazdaságok árutermelésének növelése és a mezőgazdasági tevékenység társadalmisításának a társulás és a szocialista társastermelés általi serkentése továbbra is fő követelménye agrárpolitikánknak. Ez arról tanúskodik, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetség következetes a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének szilárdításában és elmélyítésében.

A földművesek eddigi társulásának folyamatát a társulás kezdeményezésére, a társulási folyamat meggyorsítását szolgáló anyagi, káderbeli és szervezési előfeltételek megteremtésére, valamint az újratermelés szilárdabb társadalmi-gazdasági feltételeinek a társult munka rendszerébe való bekapcsolódás vagy kapcsolatteremtés útján való biztosítására irányuló, szervezett társadalmi-politikai tevékenység irányította. Ezek a folyamatok kezdetüket vették. Bizonyos eredmények máris nyilvánvalóak; erről tanúskodik a társult földműveseknek, valamint a társulás és az együttműködés fejlesztésével foglalkozó társult munkabeli dolgozóknak a száma, a társastermelési társultmunka-alapszer-

vezetek száma, a társulás kezdeményezésére rendeltetés szerint irányított társadalmi eszközök összege stb. Viszonylag rövid idő alatt (a társult munkáról szóló törvény meghozataláig) körülbelül 260 társas-termelési társultmunka-alapszervezet alakult. Ezek a mezőgazdasági és élelmiszeripari társultmunka-alapszervezetekkel együtt vagy társultmunka-alapszervezetbe tartoznak, vagy pedig a társas-termelők munkaszervezetébe társulva — az összetett társultmunka-szervezetek útján — továbbra is kapcsolatban vannak az élelmiszergazdasággal és egyéb tevékenységekkel.

Vitathatatlan, hogy a társas-termelési társultmunka-szervezeteknek vagy szövetségessé, vagy társas-termelési alapszervezetté kell átlényegülniük. Nemcsak szervezési szempontokról van szó, hanem mindenekelőtt társadalmi-gazdasági viszonyokról, amelyeket kötelesek vagyunk összehangolni a társult munkáról szóló törvénnyel. A társas-termelési társultmunka-alapszervezetekben ugyanis a társult földművesek közös kockázatvállalással vagy anélkül, de mindenesetre tartósabb kapcsolatot teremtenek. A kölcsönösség a társult földműves — mint egyén — és a társas-termelési társultmunka-alapszervezet — mint jogi személy — között jön létre. Ez a magyarázata az így teremtett viszony és a kooperációs kapcsolat közötti hasonlóságnak. Kétségtelenül kivételes társadalmi-gazdasági jelentősége van annak a ténynek, hogy tartósabb együttműködési kapcsolatot a parasztgazdaságok mintegy 15 százaléka teremtett, a társas-termelés pedig a földművescsaládok további 57 százaléka terjed ki. Ezek az adatok a társadalmilag szervezett mezőgazdasági termelés tömegességéről tanúskodnak, amely fontos tényező a földművesek tulajdonában levő lehetőségek teljes feltárásában és kihasználásában. A jelen helyzetben a korszerű technológia mind fokozottabb alkalmazása mellett elsőrangú fontosságot nyer, hogy szavatoljuk a földművesek megnövekedett termelésének biztos értékesítési lehetőségét.

Éppen ez a szempont, nevezetesen a parasztgazdaságoknak az áru- és pénzviszonyokba való fokozott bekapcsolódása, illetve a földművesek megnövekedett árutermelési kapacitásai mind égetőbbé teszik a termelési viszonyok megváltoztatását, mégpedig nemcsak a földművesek szerveződésének és társulásának alapsejtjeiben, hanem az újratermelési kapcsolatok és kölcsönösség keretében való jövedelemszerzés új viszonyainak megteremtése révén az élelmiszergazdaságba társult munkában.

A jövedelemszerzési viszonyok kiépítése és a földműveseknek az élelmiszergazdaság szocialista öngazgatási viszonyaiba való bekapcsolása történelmi igény, amely tükrözi a termelőerők és a társadalmi viszonyok fejlettségi fokát. Ez a földművesek haladásának fő iránya, mert a parasztgazdaságok az árutermelésükben elért eredmények ellenére sem fejlődhetnek tovább az élelmiszergazdaság újratermelési folyamatába való

szélesebb bekapcsolódásuk nélkül. A parasztgazdaság, mint termelési egység, a saját erejéből képtelen megbirkózni az áruforgalomba való tervszerű bekapcsolódás nehézségeivel, nem biztosíthatja a korszerű technológiához szükséges beruházási tőkét, képtelen vállalni a termelési és a piaci kockázatot, márpedig az szükségszerűen követi a gazdaság termelését és árumennyiségét. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a parasztgazdaságok megtermelhető árujának mennyisége, továbbá termelékenységük és ezzel együtt jövedelmük is lemarad a mezőgazdasági társult munkában elért termelékenység, munka és jövedelem mögött. A következtetés egyértelmű, ha nem általánosítható is. Kétségtelen, hogy a földműves — az újratermelés súlypontjának a társult munkához való fokozatos közeledése nélkül — objektíve képtelen követni a termelékenység, a munka és a jövedelem növekedését, ennek következtében megreked, sőt menthetetlenül még jobban lemarad. A társult munkáról szóló törvény sokoldalúan rávilágít ezekre a szempontokra, s a földművesek társulásának alapvető céljaiként a termelés (és a jövedelem) növelését, a piacba való szervezett bekapcsolódást, a szociális és gazdasági biztonság szavatolását és a szocialista öngazgatásba való bekapcsolódást jelöli meg.

A földművesek társulásában az utóbbi években elért eredmények kétségtelenül nagyon értékesek, nagymértékben hozzájárultak a termelés fejlesztésére vonatkozólag megjelölt célok megközelítéséhez, a termelékenység növeléséhez, az eszközök szerves összetételének javításához. Éppen ezek az eredmények sürgetik a termelési viszonyok gyorsabb megváltoztatását, mert a jelenlegi viszonyok az összetett társultmunka-szervezetek belső újratermelési folyamatában szükséges áru, valamint a mezőgazdasági nyersanyagtöbblet jelentősen javult keringése ellenére sem tudják szavatolni a nélkülözhetetlen biztonságot, sem az öngazgatási tervezést, a szükségszerű kockázat szélesebb elismerését és az olyan társítási kapcsolatokat, amelyek képesek a kockázat kellő megelőzésére, illetve hatásának enyhítésére.

Mindez azonban korántsem jelenti, hogy a munka, a föld, a munkaeszközök és a felszerelés társításának mindenekelőtt a kifejezetten áru-termelőkre kell irányulnia. Ellenkezőleg. Ebbe a folyamatba be kell kapcsolni minden olyan földművest, aki érdeklődést és elhatározottságot tanúsít, aki társulási INDÍTÉKAI ÉS CÉLJAI szerint, a közös KOCKÁZATVÁLLALÁSSAL vagy ANÉLKÜL gazdaságának ÖSSZES LEHETŐSÉGEIVEL vagy CSUPÁN EGY RÉSZÉVEL stb. bekapcsolódik az új termelési viszonyokba. A tapasztalat máris bizonyítja, hogy a földművesek társulását rendkívül rugalmas és alkalmazkodóképes folyamatként kell megszerveznünk, amely elég átfogó, hogy kifejezhesse a társulás összes tényezőinek érdekeit.

A földművesek eddigi társulási kapcsolatainak a társult munkáról szóló törvény rendelkezéseivel való összehangolására kifejtett munka alapos és körültekintő kell hogy legyen, mert a társulás további kiterjesztése, illetve az érdeklődést tanúsító földművesek bekapcsolódási lehetőségeinek megteremtése mellett gondoskodnunk kell a termelési viszonyok megváltoztatásához szükséges, reális előfeltételekről is. Kétségtelen, hogy minden környezetben a meghatározott célokat összefoglaló és részletező, a falu lehetőségei szerinti jövedelemszerzésre épülő tervekben és programokban újra meg kell határozni a társulás céljait, és pedig új szempontból, kézenfekvő indítékként kell rögzíteni őket.

A terveknek és a programoknak meg kell válaszolniuk a falu lehetőségeire épülő legkedvezőbb termelési irányvétel meghatározásakor felmerülő kérdések egész sorát, továbbá módot kell találniuk arra, hogyan szervezzük meg a falu lehetőségeinek fokozott kihasználását, a vetésterület összetételének társadalmisításával és jobb szervezésével hogyan termeljünk olcsóbban, továbbá a teljesebb foglalkoztatás és a termelés összetételének javítása mellett hogyan szavatoljuk az értékesítést, a szilárd jövedelemszerzést, a társulás részvevőinek fokozott szociális és gazdasági biztonságát.

Az egyes helységek feltételei, továbbá a parasztgazdaságok tulajdonában levő gépek mennyisége és fajtája, a mezőgépek fokozott kihasználása, a földterület felaprózottsága és megművelhetősége, az elaggott háztartások száma és birtokának nagysága, az állattenyésztés aránya, a tárolási kapacitások, a szállítási, az elsődleges termelési és a szűk garatok kiküszöbölését szolgáló közös beruházási lehetőségek stb. alapján — továbbá mindazon körülmények alapján, amelyeket itt lehetetlen ugyan felsorolni, de amelyekről a terv rögzítésekor semmi esetre sem szabad megfeledkezni — összegezni kell a parasztgazdaságok birtokában és a társadalmi tulajdonban levő tényezők társításának összes indítékait és okait. Az elemzéseknek és a programoknak rá kell mutatniuk azokra a mozzanatokra, amelyeknek — a termelés összes tényezőjének ésszerűbb kihasználása útján való jövedelemszerzés fokozása végett — meg kell változtatniuk a **TERMELÉSI TÉNYEZŐKKEL VALÓ RENDELKEZÉS IRÁNTI** magatartásukat. A termelési viszonyok gyorsabb megváltoztatása a jelen pillanatban előfeltétele a termelés átlényegülésének és forradalmasításának, ez a folyamat viszont magától érthetődőnek tartja nemcsak a társult munka alapsejtjeibe tömörült dolgozók egymás közti viszonyának, hanem a társult munka kölcsönös összefüggő részei közötti viszonyoknak a megváltoztatását is.

A társulási programban megjelölt célok elérése végett az érdekelt földművesek rendkívül sokféle társulási forma, a kölcsönös viszonyokban foglalt eltérő tartalmak közül választhatnak — kezdve a közös kocká-

zatvállalást nem tartalmazó kapcsolatoktól egészen azokig, amelyek közös rendelkezési és szervezési joggal ruházzák fel az újratermelés tényezőit, lehetővé teszik a közös termelés eredményeként megteremtett áru feletti közös rendelkezést — miközben a kölcsönösség ilyen foka a társadalmi eszközökkel szerzett jövedelemmel összhangban, a társulás minden egyes tényezőjének jövedelme révén jut kifejezésre.

A földművesek munkájának, földjének, munka- és egyéb eszközeinek egymás közti, továbbá a társult munka dolgozóinak munkájával és a társadalmi tulajdonban levő eszközökkel való társításáról szóló öngazgatási megegyezésben ezeket a viszonyokat részletesen ki kell dolgozni. E viszonyok mindegyike a programban, illetve a tervben lefektetett és a földművesek társulása, valamint a tulajdonukban levő eszközök termelési és egyéb felhasználási lehetőségeinek társításával való teljesebb kihasználását szolgáló célokból fakad. A társulásról szóló öngazgatási megegyezésnek részletesen meg kell határoznia a társulás tényezői között — a társított munka és eszközök feletti rendelkezésben, valamint a termelést és az áru értékesítést kísérő kockázat vállalásában — keletkezett új viszonyt. Ez az alapja a megszerzett jövedelem alakulásával és elosztásával kapcsolatos viszonyok rendezésének.

E társadalmi-gazdasági viszonyok sorsdöntőek, rendezésükben méltányolnunk kell a tulajdonjogi viszonyokat, az önkéntességről, továbbá a parasztgazdaságok termelési és újratermelési képességének és a földműveseknek mint az öngazgatás alapvető letéteményeseinek a társulási folyamatokba való bekapcsolódása általi társadalmisításuk fokozatosságáról vallott elveinket.

A kölcsönösséget, ezzel összhangban, nemcsak széles alapokra kell helyezni — az esetleges merevséggel ugyanis eltérítjük a földműveseket az új viszonyokba való bekapcsolódástól — hanem olyan rugalmas és életképes feltételeket kell szabnunk, amelyek szavatolják a jövedelem tervezett növekedését. A legmagasabb fokú politikai és szakmai tárgyilagosság az előfeltétele a társulásról szóló öngazgatási megegyezésben lefektetett megoldások életre hívásának, következetesképpen kivételesen fontos, hogy a körvonalazott viszonyok sokfélék és rugalmasak legyenek, hogy a földművesek minél nagyobb számban lássák érdeküket az új termelési kapcsolatokba való közreműködésükben.

E viszonyokban nem érdektelen kérdés a kockázat. Rendezéséről már sok szó esett, néhány vetületét azonban nem árt ismét kiemelni.

A parasztgazdaságokban elért árutermelés szintjét követő termelési és értékesítési kockázat meghaladja a gazdaságok képességeit, mert ezek a termelési folyamatban szükséges munka és tőke összetételének változása, valamint a termelés összetétele és a tőke felhasználása miatt az egyszerű újratermelésben képtelenek elviselni, különösen pedig a tervezés révén

csökkenteni a kockázatot. A társulás e vetületének részletezésekor számos alapvető körülményt kell szem előtt tartani. A kockázat kérdése ugyanis nem rendezhető a társultmunka-szervezet vagy a szövetkezeti alapszervezet keretében. Ezekben a szervezetekben csupán előfeltételeket kell teremtenünk a kockázat szélesebb társadalmisításához és a kölcsönösségnek a több szinten való, arányos érvényesülését szavatoló viszonyok kialakításához.

A társastermelési és szövetkezeti alapszervezetek közötti közös termelési és áruértékesítési viszonyok keretében — a társult földművesek kinyilvánított igényeitől és érdekeitől függően kell rendezni a kockázattal kapcsolatos kölcsönös viszonyokat is. A kockázat vállalását a társult földművesek kölcsönös viszonya keretében, közös felelősséggé kell meghatározni.

A társastermelési társultmunka-alapszervezetekben eddig teremtett viszonyok folyamán a kockázattal — ha volt rá megoldás — társadalmi eszközökkel munkaszervezetként meghatározott társastermelési társultmunka-alapszervezet és a tartós együttműködési viszonyba bekapcsolódott egyéni földműves viszonylatában jelölték meg. A társult földművesek között rendszerint nem alakult ki ilyen viszony, úgyhogy a társultmunka-alapszervezetben kialakított társadalmi-gazdasági kapcsolatok keretében az ő kölcsönösségük nemigen jutott kifejezésre, sem a kockázattal, sem pedig a piac hasznos hatásának kihasználásában.

Ilyen feltételek között az időközönkénti ingadozások a társult földműveseknek csupán egy részét érintették, a piac kedvező hatását pedig a legtöbbször egyénileg sajátították ki azok a társult földművesek, akik árujukat a legnagyobb kereslet idején értékesítették. A kereslet ingadozásának a társastermelési, illetve szövetkezeti alapszervezetben belül megvalósított egyéni jövedelemre való káros hatását semlegesítő és a társult földművesek által meghatározott kölcsönösség érvényesítése révén részben megelőzhetjük a piaci kockázatot és — a termelékenységtől, valamint a termelés arányától függően — szavatolhatjuk a társult földművesek egyéni jövedelmének szilárdabb alakulását. Eközben az adásvételi viszony két egészen új viszonyrendszerre lényegül át:

— a társult termelésben előállított áru társadalmi jellege megközelíti a társadalmi tulajdonban levő eszközökkel termelt áru jellegét;

— megteremthetjük a társult földművesek által előállított áru fogyasztására épülő újratermelésben részt vevő társult munka részei iránti, kétirányú viszony tökéletesítésének feltételeit. A társult földművesek ugyanis reálisan részt vehetnek a késztermékek végső pozitív vagy negatív eredményeiben. Ebben alapvető fontosságú körülmény, hogy a társastermelési vagy szövetkezeti alapszervezetek adásvételi viszonyainak

gyökeres megváltoztatása nélkül szó sem lehet a kétirányú kapcsolatok megteremtéséről, hiszen a társult földművesek csakis a pozitív eredményekből részesülhetnek, míg a kockázat a feldolgozási tevékenységre hárulna. Ilyen értelemben véve kétségtelen, hogy a jövedelemszerzési viszonyokat nem korlátozhatjuk csupán a társastermelési vagy szövetkezeti alapszervezetekre, sem pedig a munkaszervezetekre vagy összetett társultmunka-szervezetekre.

A termelési viszonyok módosításának kötelezően átfogónak kell lennie, át kell fognia mind a társulás alapsejtjeiben, mind a munkának és az eszközöknek az élelmiszergazdaság szélesebb társulási formáiban megteremtett kapcsolatokat. Ez a követelmény természetesen nem szolgálhat a kezdeményezés halasztgatásának mentiségül, hanem figyelmeztet az egységes és életképes viszonyok kialakítását szolgáló, a társulás minden szintjén és formájában egyaránt nélkülözhetetlen, egyidejű és összehangolt munka nélkülözhetetlenségére.

A kockázat csökkentésének külön figyelmet érdemlő tényezője az ÖNIGAZGATÁSI AKCIÓ, amelynek egyaránt kifejezésre kell jutnia a nyersanyagtermelés, a feldolgozás, a forgalmazás és a fogyasztás öngazgatási tervezése folyamán. Az ismert fogyasztó számára való termelés iránti igényünk csakis akkor érvényesülhet, ha a földművesek bekapcsolódnak az élelmiszergazdaságban társult munka jövedelemszerzési viszonyaiba. Ez a kockázat csökkentésének leghatékonyabb módszere, mert feltételezi a társult földművesek élő és holt munkájának az öngazgatási módon felismert és megerősített társadalmi igények kielégítésére való irányítását, és a legkedvezőbb lehetőséget kínálja fel munkájuknak a piacon, illetve a jövedelemszerzés általi érvényesítésére.

Végül pedig még egy megállapítás. A gazdasági rendszer és a folyó gazdaságpolitikai intézkedések (árpolitika, pénzügyi-, hitel- és adópolitika, külkereskedelmi intézkedések stb.), még mindig mint „külső”, a társult munka részéről csupán részben befolyásolt tényezők hatnak. Emiatt az új termelési viszonyokat, azok kiépítését és további megszilárdítását nem mindig kedvezően befolyásolják. Nem kétséges, hogy a szocialista öngazgatási viszonyok csak mint integrális, a munkásosztály és a társult munka döntő szerepét biztosító rendszer épülhetnek hathatósan tovább, következetesen kifejezve az új termelési viszonyokat a társadalmi újratermelés minden szintjén. A folyamatban levő kongresszusi előkészületekben további erőfeszítésekre van szükség, hogy az új termelési viszonyok kiépítésében minden szinten következetes választ adhassunk a naponta felmerülő kérdésekre.

Neka aktuelna pitanja daljeg razvoja socijalističkih samoupravnih produkcionih odnosa u procesima udruživanja zemljoradnika

Današnji tokovi udruživanja rada, zemljišta, sredstava rada i drugih sredstava zemljoradnika međusobno i sa radnicima u udruženom radu predstavlja inicijalnu fazu ostvarivanja ustavnih načela i Zakona u udruženom radu. Brojne su nesuglasnosti prakse i slova Zakona o udruženom radu. Međutim, činjenica je da određene prakse i konkretnih napora na ovom segmentu izgradnje socijalističkih proizvodnih odnosa ima i da je praksa istakla osnovne probleme, koji traže dalje odgovore, i konkretnu dalju akciju za podsticanje novih, kvalitetnih dometa u širenju i jačanju socijalističkog samoupravljanja, kao osnovnog produkcionog odnosa i na ovom području.

U dosadašnjoj fazi izgrađena je određena organizaciona struktura, koja mora u daljem da se usaglašava sa Zakonom o udruženom radu, jer produkciono odnosi koji su u njoj uspostavljeni, ne otvaraju dovoljan prostor za ostvarivanje samoupravljačke pozicije zemljoradnika. U njoj se realno ne ostvaruje međusobno udruživanje zemljoradnika, već se zemljoradnici udružuju sa OOUR-a, koja se poistovećuje sa zaposlenima i društvenim sredstvima dobijenim po deobnim bilansima. Rizici u reprodukciji se samo delimično ili nikako ne podružuju, već ostaju pretežno individualizirani, što se konzekveto odražava i na formiranje i raspodelu dohotka, koja po prirodi stvari, ne može da izrazi nove odnose u proizvodnji, kojih samo sporedično ima. Formiranje i raspodela dohotka i čistog dohotka upravo odražava još uvek dominantne, individualne rizike i u fazi realizacije roba, koja se najčešće ispoljava kroz kupo-prodajne odnose između udruženog zemljoradnika i OOUR-a za kooperaciju, pri čemu su zajedništvo, prava i obaveze, ostali pretežno nematerijalizovani, više u sferi moralnih obaveza, ili u oblasti obligacionog prava. Kako i u kom pravcu učiniti naredne korake, da bi se u proizvodnim odnosima učinile one promene, koje će zemljoradniku omogućiti da se realno izrazi kao radni čovek u udruženom radu kao proizvođač i samoupravljač? U kom pravcu tražiti nove kvalitete u sadržajima udruživanja i u odnosima? Šta je za sada limit i šire u udruženom radu u agroindustrijskom kompleksu, da bi se bazični odnosi brže menjali? Na ova i još neka pitanja pokušava se dati bar delimičan odgovor u članku.

Summary

Some current matters dealing with the further development of the socialist self-managing productional relations in the processes of the association of farmers

The current events in pooling labour, land, means of labour and other resources of the farmers, mutually and with the working people in the organizations of associated labour, presents the initial stage of the realization of constitutional principles and the Law of the associated labour. There are quite a few dissensions between the experience and the Law of associated labour, but the fact is that moves are made and efforts taken to develop the socialist productional relations in this segment. The experience pointed out the major problems which still need to be discussed and in order to induce the development of the socialist self-managing relations, as the major form of productional relations in this scope of activity, there are also some measures which have to be taken.

The organizational structure which has been built up in the former period, has to be reconciled with the Law of associated labour in the future, because the established productional relations do not offer enough possibilities to the farmers for realizing their self-management status. In these relations we cannot talk about a real mutual pooling of labour, but the farmers pool their labour with the BOAL (basic organization of associatev labour), which can be identified as the workers and the social resources defined by the distributive balance. The risks of reproduction are only partially or not at all socialized, they are taken individually, which effects the realization and distribution of the income so the new relation in production is not expressed at all because it exists only in a slight measure. The realization and distribution of income and pure income proves that the individual risk dominates in the stage of the realization of goods. This stage is expressed by the buy-n-sell relations between the associated farmer and the BOAL. According to this situation the following categories: association, rights and obligations are not realized, they stayed in the sphere of moral obligations or in the sphere of obligational law. How to make the right move, to change the situation in productional relations, which would enable the farmers to express themselves as working people of the associated labour and as self-managing producers? Where to look for new qualities in the contents of associating and relations?

The article is trying to answer these questions and some others.